



(ראשיתה של החסידות ויסודותיה הסוציאליים והמשיחיים) (המשך)

Author(s): ב. דינבורג

Reviewed work(s):

Source: *Zion* / ציון, Vol. ה' תש"ו, (תשרי-טבת תש"ו), pp. 67-77

Published by: [Historical Society of Israel](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70063705>

Accessed: 14/11/2011 07:04

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.



Historical Society of Israel is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion* /.

<http://www.jstor.org>

ראשיתה של החסידות ויסודותיה הסוציאליים והמשיחיים

י.א. המבוכה הדתית והצפיה המשיחית ביהדות פולין
בימי צמיחתה של החסידות.

ראשיתן של חבורות החסידים מגיעה איפוא, כמו שראינו, לימי התפשטותה של הקבלה הצפתית לבתי-מדרשיה השונים. ואף ה"הוי החסידי" שהתגבש אמנם בתקופה יותר מאוחרת, צביונו המיוחד גם הוא בעיקרו מן הימים ההם. אנו מוצאים את יסודותיו כבר באותו "סדר הנהגת האדם החסיד בדרך קצרה בכל מעשיו כל ימי חייו" שבא עליו ההסכם הכללי בחוגי מקובלים אלה. וכבר בימים ההם הוגדר טיבו של החסיד כאיש שחלה תמורה נפשית גדולה בכל מהותו, כאיש "שקיים תרי"ג מצות ע"י ביטול יצה"ר, ולא על ידי ההתגברות עליו", כאיש שזכה "לקנין מדות הטובות בטבע גמור" ⁷⁶⁶, על ידי הכנה מיוחדת, "כי לשון קדושה לשון הכנה והזמנה" ⁷⁶⁷. והיה ברור כבר אז, כי חסידות זאת "הבאה אחר הקדושה", היא המביאה לידי רוח הקדש כי נתדבק בו דיבוק גמור ושיג לגילוי רוי תורה ולהתנבא עתידות" ⁷⁶⁸. היתה הנחה מוקדמת "שהשגת רוח הקדש אפשר להשיג גם בזמנינו זה" ⁷⁶⁹ וה"דרך המובחר" המוליך להשגה זו "הוא הדרך שנהגו בה החסידים" ⁷⁷⁰, דרך שבאה עליה אף הסכמתה של ההלכה שקבעה ש"חסידים ואנשי מעשה שהיו מתבודדין ומכוונין בתפלתן עד שהיו מגיעין להתפשטות הגשמו' מהתגברות רוח השכלות עד שהיו מגיעין קרוב למעלת הנבואה" ⁷⁷¹. ויעילותה הוכחה גם למעשה משום "שיחידי סגולה השיגו למדרגת רוח הקדש בזמננו זה והיו מגידים עתידות" ⁷⁷². וענין זה לא היה רק ענינם של יחידי סגולה. היתה הכרה ברורה, כי "הנהגת סדר האדם החסיד" היא צורך הדור. ויש לעשותה לדרך הרבים, מכיון שהדור הוא "דרא בתראי וצריך לגלות בו חכמת האמת כדי שיבוא משיח" ⁷⁷³. ואחת מן ההוכחות המשכנעות ביותר להתקרבותם של ימות המשיח היתה החזרת הנבואה, שכבר נקבעה הלכה בישראל, שהיא "הקדמת המשיח" ⁷⁷⁴. ומשום כך יש לראות בכל סיפור על גילוי אליהו ובכל ידיעה ואגדה על השראת השכינה שבדור גם מעין הבאת אות ומופת לכך, שימי הגאולה קרובים וגם התעוררות להשתמש בשעת רצון זו ולעשות את "המסלה העולה בית אל" לדרך הרבים ולהחיש על ידי כך את יום הגאולה ולא להחמיץ את השעה הגדולה. דעות אלו היו מקובלות בכל העם; הכל הכיר, כי "ראו בשכינה" זה ענין ימות משיחנו, כי אז יתקע בשופר גדול

(765) שערי קדושה לר' חיים ויטאל, חלק א, שער ו'.

(766) שם, שם, שער ג'.

(767) שם, שם, שם. (768) שם, שם.

(769) שם חלק ג' שער ו. (770) שם, שם, שער ז'.

(771) טור אורח חיים סי' צ"ח והשוה בית יוסף שם. וכן גם בשו"ע אורח חיים סי' צ"ח; אלא שבמקום

"רוח השכלית" שבטור, כאן הנוסח: הכח השכלית. וזוהי כנראה טעות בהוצאה שלפני.

(772) שערי קדושה חלק ג', שער ז'.

(773) ספר הגלגולים, פרק ל"ב; והשוה בהקדמה ל"עץ החיים" על כך "כי דברים כזה אי אפשר לשום

אדם נבוא להשיג בשום שכל ומדע לולי ע"פ הופעת רוח הקדש ממרום וע"פ אליהו ז"ל כנוכר בתיקונים דאת עתיד לאתגלייא בסוף יומיא".

(774) רמב"ם, הלכות מלכים פ"ב ה"ב; והשוה, דינבורג, ישראל בגולה ח"ב עמ' 318 הערה 65.

עם גלוי שכינה" 775, ואם אמרו ש"הגאולה תלוי" בלימוד הזה", בלימוד חכמת הנסתר 796, הרי זה משום "שבזמן הגאולה צריכין אנו להיות קדושים ראויים להשראת שכינה בגופינו ובנפשנו" 777, וחכמת האמת היא הפותחת "שערי קדושה", ורק "אחרי כל ההדרגות, — תחלה קולות ואח"כ לפידים על ידי הכנסס דרך המסכים אחר עבור כולם אז וירא העם, שהוא כי ראו בשכינה" 778, דעות אלה היו קנין הכללי, הן היו שייכות ל"קרן הקימת" של רעיונות ושאיות המעצבות את קלסתר פניו של הדור, שהנחיל אותה לדורות הקרובים אף "לאדם הבינוני" בישראל 779. הן השפיעו, כידוע, השפעה מרובה גם על כיוונה הארגוני של התנועה השבתאית וגם על דרכי תעמולתה. הופעתם של מתנבאים רבים בקהלות בימי התנועה השבתאית והפצתם של ספורים מרובים ונפלאים על נבואותיהם 780 וכן גם תפקידו המכריע של נתן העזתי בהתפשטותה של התנועה 781 ובמסע כיבושה בקהלות — כל אלה קשורים קשר אמיץ עם התפיסה הכללית על מקומו של "חידוש הנבואה" בימות המשיח.

אמנם השראת השכינה בישראל וחידוש הנבואה כתנאי קודם לגאולה הם אצל מקובלי צפת רק חוליא אחת. במערכה אידיאולוגית-תיאולוגית התופסת את גאולת ישראל כהליך קוסמי 782, ויש צורך אולי לברר את מדת החידוש שבהשקפותיהם של מקובלי צפת בנידון זה ואת מדת המשכת המסורת והתאמתה לנקודת-ההשקפה הכללית של מקובלי צפת על העולם "ותיקונו". ברם, מבחינה היסטורית, דומני, יש חשיבות מיוחדת לקבוע את מדת השתקפותן של האידיאות האלה בחיים, לברר את מדת השפעתן על עיצובם של חיי הדת של היחיד והצבור בימים ההם 783. ומנקודת השקפה זו יש ענין מיוחד

(775) אלשי"ך, תורת משה, יתרו יט, טו.

(776) דברי חכמים, לרי"ל פוחוביצר, שער העבודה פרק ו (נדפס תנ"ב).

(777) שם, שער השבת, פרק שמיני.

(778) אלשי"ך, תורת משה, שם, שם.

(779) לענין "האדם הבינוני" השוה ישראל בגולה ח"א, מבוא עמ' כ"ז.

(780) השוה פריימן, עיני שבתי צבי (זכרון לבני ישראל) עמ' 49: "ואחר כך באה הנבואה להרבה אנשים ונשים וקטנים באומיר, בקוסאטיני' ובחליפו ומקומות אחרים"; ושם להלן: "בעיר איזמיר נתנבאו יותר ממאה וחמישים נביאים". השוה עמון, תורת הקנאות (הוצ' לבוב עמ' 2) הסברתו לתופעת הנבואה, כי רבו פתויי הסתתו והשאטו (של השטן), "עד אשר העמיד לו נביאי שקר על ידי עושי רשעה ונבלה כדבר סתר וקבלה"; ושם עמ' 9: "בימים ההם בחודש טבת שנת תכ"ו הנ"ל עמדו אנשים רבים באיזמיר גם בסאלונקע ובדריאנופל וגם בקושטאנטינא, מתנבאים נבואות אמת, גם נשים כמו אנשים בחורים ובתולות, ואפי' קטנים היו מתנבאים כולם בלשון הקודש וגם בלשון הזוהר וכו' עד שבכל מקום ומקום לא היה נשמע כ"א: בכאן נעשה עוד אחד נביא, פלוני נעשה נביא ופלונית נעשת נביאה". והשוה שם עמ' 23: בעת ההיא החל רוח שקר לפעם בלהקת נביאיו — וע"י כך נתחזק הש"צ מאד.

(781) השוה, ש"ל ב, שבתי צבי ונתן העזתי, קובץ לדברי/ספרות הוצ' שוקן, ת"א ת"ש, עמ' 150 — 166.

(782) השוה Sholem, Major Trends in Jewish Mysticism עמ' 270, וכן בספרו של י. תשבי,

תורת הרע והקליפה בקבלת האר"י, פרק ד, עמ' קל"ד — קמ"ג.

(783) אין ספק, יש קשר אמיץ בין אידיאולוגיה מסוימת ובין הרקע ההיסטורי-הסוציאלי שממנו צמחה ועלתה,

אבל יש לנקוט זהירות יתירה בהסקת מסקנות על דמותם ההיסטורית והסוציאלית של נושאי האידיאולוגיה רק על יסוד האידיאות והרקע ההיסטורי-הסוציאלי הכללי שלהן. דמות זו יש לקבוע רק על יסוד העובדות הברורות על טיב השפעתה של האידיאולוגיה על חיי נושאייה המסוימים ועל פעולתם. לגבי תולדותיה של התנועה הסוציאליסטית-המרקסיסטית, למשל, יש בודאי חשיבות מרובה ויסודית לתפיסה המטריאליסטית של ההיסטוריה ולתורת מלחמת-המעמדות. ואולם אין ספק, שההיסטוריון אינו רשאי להסיק מסקנות רק על יסוד הבחינה האידיאולוגית, אף אם

בספרות המוסר של המקובלים שפניה הם לחיים, והיא מסיקה מהנחותיה האידיאולוגיות מסקנות למעשה ולא לתר. וחשיבות מיוחדת היתה משום כך לעובדה, שספרי המוסר של מקובלי צפת ותלמידיהם הדגישו והטעו, ש"הדרך הישרה" היא לזכות ברוח הקדש "בכח מעשי הטובים", של האדם ולא ב"כח מעשי" ותפלו ויחודים⁷⁸⁴. רעיונות אלה ודומיהם נתנו לתנועה גון מוסרי-עממי וסייעו בהרבה להתפשטותן של "חבורות החסידים" והגבירו במדה ניכרת את השפעתן בקהלות, ואף כשלונה של התנועה השבתאית לא ערער את יציבות עמדתן. היה מפורסם וידוע שה"חסידים" אין דעתם נוחה משמות והשבעות, שהם דורשים "להתרחק מהן בתכלית" ואוסרים להשתמש בקבלה מעשית⁷⁸⁵ והכינוי "בעץ שם" אינו נראה להם יאה לחסידים וצדיקים⁷⁸⁶. חסידים אלה היו מפורסים ש"אין ברוחם רמיי" וכוונתם לשם שמים רצוי⁷⁸⁷, "והמה ידעו דרך ה' הסלולה לעלות במסלה בית אל עולה"⁷⁸⁷ ויש לשער שבימי "המבוכה הדתית" והרדיפות על השבתאים נצטרפו לא מעטים מהם לחבורות אלה גם "מטעמי בטחון".

ברם, אם ביסודן היו "חבורות החסידים" מעין המשך של תקופות קודמות, הרי התפשטותן המרובה של חבורות אלה בסופה של המאה ה"ז ובמחציתה הראשונה של המאה ה"ח — וביחוד בקהלות פולין — וגיבושו של "ההוי החסיד" שגם הוא מסתיים באותו זמן מעידים על הקשר שבין תופעות אלה ובין זמנן ומקומן. הזמן הוא זמן של צפיה משיחית מתוחה שכל חצלו של העולם היהודי טעון בה ושל מבוכה דתית עמוקה שירדה על היהדות ובבללה את הרוחות והסעירה את הלבבות. וגם הצפיה המשיחית וגם המבוכה הדתית היו בעצם נחלתו של הדור כולו כמעט בכל תפוצות ישראל וינקו מכשלונה של השבתאות, ניוונו על ידי התעמולה השיטתית והחשאית של "הכת" שירדה ל"מחתרת", ועלו וגדלו עם הסתעפותם הנלווה של ספיחיה המרובים. והמקום הוא מדינת פולין אשר גורלו המר והאיום של ישובה היהודי "בעתים הללו", אשר, לפי תאורו של אחד מבני הזמן, "הכל שוחטין ולעולם שוחטין ובכל שוחטין, בכל מיני מיתות דמנו נשפך"⁷⁸⁸ — החרף לאין ערוך גם את הצפיה המשיחית וגם את המבוכה הדתית. אותו מחבר, ר' מרדכי בר' שמואל הרב מוילקאטש⁷⁸⁹, שתאר — בספר המוסר שלו "שער המלך", "הפוחת שער לדבקי בתשובה", "והוא שוה לכל נפש" שנתחבב

הענינים האלה היו חופפים האחד את השני. מי שיבוא להסיק מסקנות היסטוריות על יסוד חפיפה בין מטריאליזם היסטורי ובין סוציאליזם מרכסיסטי יצטרך להכניס לשורות הסוציאליסטים, למשל, את האנשים מסוגו של ה"אינקוויזיטור הרוסי הגדול", קונסטנטין פובידנוסצב, ולהוציא מהן את אד. ברנשטיין ואת ז'ן ז'וריס ורבים אחרים.

784) שערי קדושה, חלק ג' שער ד'.

785) שם שער ו', והשוה שם: "וקח ראייה מרבי יוסף די לא ריינה ורבי שלמה מולכו שנשתמשו בקבלה מעשי' ונאבדו מן העולם — וכל מי שמשתמש בקבלה מעשית — קבלה בדינו כי ימות הוא או זרעו או יחלה בחולאים הוא או זרעו או ישתמד הוא או זרעו". לא חשוב באיזו מדה הדברים הם כנים: העיקר הוא שכך הם רצו להיות נראים לעם.

786) שבחי הבעש"ט כ"ה: ולא היה חשוב בעיני החסידים — מחמת השם שקראו אותו בעש"ט, כי שם

זה אינו נאה לצדיק.

787) שו"ת זכרון יוסף, פיורדא תקל"ג הקדמה.

788) שער המלך ח"ב, שער ד', פ"ב.

789) מלבד ידיעות על שם אביו ועל שמות בניו הנמצאות בהקדמתו והידועה שהיה רב בוילקאטש (עיירה במזרח גליציה) לא מצאתי ידיעות על המחבר. הספר נדפס בשנת תקל"ז, ולפי כמה מקומות בספר נראה כי המחבר כתב שלש שנים אחרי גזרת אומן (ח"ב, שער ד' פ"י) שהוא מזכיר אותה פעמים אחדות ומוסר גם כמה פרטים עליה (ח"ב שער ג, פ"ד; שער ב' פרק ד'; שער ג' פרק ו); אבל מגוף הספר יש לראות שכאן לפנינו דרשותיו של המחבר במשך שנים רבות.

ביותר בדורו והיה לספר"עם 790—בפשטות ובנאמנות את יסוריה וצרותיה של היהדות בפולין ב"עתים הללו", מסר לנו גם בבהירות רבה את דכאון כוחה ואף את רוח "המרדנות" כלפי מעלה שהחלה להיות רווחת ביהדות זו שעל ידי ענוויה ומצוקותיה הובאה עד לידי יאוש. "בכל שנה ושנה מחדשים עלינו גזירות חדשות אשר אין כל חדש תחת השמש שמשמשין האומות בין בעבודות פרך—המה בכל חורשים רעות עלינו בעלי"ות שקר ועלינו יאמר: לא מצאה היונה מנוח לכף רגלה" 791—"שנהרגין ונשחטין בכל מאכל שהאומות אוכלין אותן בכל מאכל — שדנין אותן בארבע מיתות ב"ד ואין קץ להגלות המר הזה" 792. — וגם הזעזועים הכלליים במדינה — מרידות ההידמקים, ה"קונפדרציות" של ה"שררות", מלחמות האזרחים, חרב, רעב, ודבר שבאו תכופות — לימדו את בני הדור הלכה למעשה את פירושו של המאמר, ש"אין רעה באה לעולם אלא בשביל ישראל" 793. —"אנו מדוכין בצרות וביסורים קשים אשר דמינו שופכים בכל עת וגודל צער הפחד וההחלפה הנופלות בכל עת ובכל שעה שבאים חיילות וגייסות לכל עיר ועיר ולכל פלך ופלך וחומסין ורומסין ומכין אשר אין מגוס מפניהם" 794. יסורים ומצוקות אלה היו לדבר של קבע. כך הם החיים יום, יום. —"כי אין לך אדם שהוא יושב בשלום והשקט ומנוחה שנה תמימה אשר לא עלה עדיין עול היסורים ובפרט בעול הגלות המר הזה אשר צרה אל צרה נגשת וקול דמי אחינו בני ישראל צועקים מן האדמה—ואין לך יסורין גדולים מזו כשאנו נזכרים וחושבים בדם זבחינו צאן קדשים אשר נשפך כמים" 795. ומשום כך היו "שרויים בצער ובצרה ובפחד גדול מפחדים יומם ולילה מחמת הגייסות והחמסנים השכיחים בעו"ה בעתים הללו" 796, אף כשלא היו גזרות מיוחדות על היהודים. כי "בכל עת כל שרי האומות מבקשים את דמינו, וביותר בשעת המלחמה היו רוצים להתרפאות בדמינו — — ובכל עת ובכל שעה באים ונופלים עלינו ורעדה בכל רגע אחזתן אשר לא נוכל לשאת הפחד והמורא, והרבה פעמים שאנו אומרים טוב לנו מיתתינו יותר מן חיינו" 797. אין פלא אפוא, כי במסבות אלה החריפה מאד הרגשת הגלות בלב רבים מאנשי הדור, ומצאה לה בטוי העולה בעוון על המצוי והשכיח בספרות הדנה בענינים אלה. "הרי אנו גרועין, טוען אחד הדרשנים המפורסמים של הדור, בדעתינו משאר בעלי החיים. שהרי בהמה כשהיא מגיע למקום שנשחטה חברתה ורואה דמה היא צועקת ומיללת והרי אנו ועינינו רואות וכלות בכל יום ויום בני ישראל אשר דמם נשפך כדם פרים דם מהלכי שתיים כדם מהלכי ארבע אלו הן הנהרגין ואלו הם הנשחטים ואין אנו שמין על לב כלל, והי' מן הראוי שנשים לבנו שהרי עבר כבר זמן הגלות" 798. ואפשר שכל הגזרות שבאו על בני הדור הן מפני "שאין אנו ממאיסים היניקה שאנו יונקים בעו"ה ואומרת השכינה אני בעצמי אעשה פעולה למאס להם היניקה ע"י הדם" 799, "והש"י מסבב את זאת בכדי שנחזווי

790) ברבע האחרון של המאה ה"ח יצא הספר בחמש הוצאות.

791) שער המלך ח"ב שער ג' פ"ה.

792) שם, שם, פ"ו.

793) שם ח"ב, שער ד' פ"י; שער ו פ"ג; והשוה תאות צדיקים ט' ע"ב.

794) שער המלך, שם, שם.

795) שם, ח"א, שער ה, פ"ו.

796) שם, ח"ב שער ד', פ"י. 797) שם, שם פ"ד.

798) ר' יחיאל מיכל מקלואריע, דרך המלך, מ"ו, ע"ב; (שקלוב, תקנ"ח). הדרשה היא של המגיד

מילקווישקי, שהמחבר שמעה עוד בליטא, ז. א. עשרות בשנים לפני הדפסת הספר, כפי שיש לראות מסטור מקצת תולדותיו בהקדמת הספר.

799) שער המלך ח"ב, שער ד, פ"א.

בתש"ו ו"נמאס בהשפע שאנו מקבלים מהם" 800, ש"עינינו ע"ג בהמה המה האומות הנמשלים כבהמה ואנו עומדים עליהם ומצפים שנתפרנס מהם ושיהיה לב המלכות והשרים עלינו לטובה ולא יעשה בנו כלה" 801. — ברם, דוקא החרפה זו של הרגשת הגלות היא גם שעוררה את ה"התמרדות כלפי שמיא" בצורותיה השונות, מ"הרהורים אחרי מדותיו של הקב"ה" עד לרצון "להפוך את הקערה על פיה". כי "בלתי אפשר בעיתים הללו אחר כל הצרות והיסורים הבאים עלינו — שלא ימצא אדם שלא ירהר אחר מדותיו של הקב"ה ויש מהם שחוטאים בשפתותיהם ומדברים נבלה ומטיחים דברים כלפי מעלה ומהפכין קערה על פיה" 802. ואפילו מי "שבשפתיו אינו חוטא" הרי בלבו הוא חוטא וחושב: "מי יאמר לו מה תעשה" 803. ואע"פ ש"למקטנים ועד גדולים יודעים שהקב"ה הוא אבא רחמן של ישראל ובין כך ובין קרויים בנים" לא פסקה החרדה: "הכלה הוא עושה את בית ישראל ח"ו" 804. והאזהרות המרובות שאנו מוצאים על כך "שצריך האדם לחדש האמונה אצלו בכל יום" 805, "כי צריך לנו להאמין לכל אלו הנחמות האמורות בתנ"ך" 806, ושהקב"ה "השביע דוקא לבני ישראל הם הצדיקים שבהם המכונים בשם בני ישראל שהם יזהירו תמיד להפחותים שבהם במדרגה לבלתי יכשלו בלבבם להרהר חלילה בראשותם כי ארכו הימים" 807 יש בהן אולי להוכיח כי אלה שטענו ש"כל התפלות — על גלות השכינה כביכול ועל ציון וירושלם המה תפלות שוא ומדוחים ח"ו כי לא נענה בכל התפלות" 808, לא היו מעטים במספר והיו מן ה"נשמות הכבויות בעמי הארץ הפחותין" "הראוין ג"כ לנחמה" 809. ולא מעטים היו גם שהקשו: "היהיה כדבר הזה שישבו כל ישראל בתשובה וכונה אל ה' ? ואף אם "יקים הש"י מלך כהמן", "מ"מ אפשר שיהיו כמה וכמה רשעים שידבקו באמונת העכו"ם ובפרט באחרית הימים אשר עליו אמרו חז"ל בעיקבא דמשיחא חוצפה יסגי" 810 — ובכן למה כל הגזרות הללו? סוף כל סוף עלינו להודות "כי בבוא הרצון לפנינו לגאלינו אז הוא יסייע את הרשעים ויתן בלבם חפץ ורצון אל התשובה", ואם כן למה זה יתמהמה הוא ית' לגאלינו? 811 — ובכלל כל ענין הגזרות ויעילותן מעורר שאלת חמורות אצל בני הדור, הנסיון המר הוכיח, כי אין הרעות והיסורים מעלים, אלא מורידים, "ומחמת — אריכת הגלות וסביבות הצרות אין אדם מכיר את בוראו" 812 ו"השכינה שהיתה מנחמת אותנו — עכשו נתרקה בעו"ה בכל יום ויום הולכת ומתרחקת מחמת שבכל יום התורה מתמעטת" 813 — ובזמן הזה נשתכחה כמעט התורה מישראל "מרב גודל התלאות ע"ג התלאות והצרות שהגיעונו" ומשום כך אין בעצם תועלת בגזרות. ועל אף הגלות והחורבן אין אנו יודעים לצעוק ולשווע: "במצרים

(800) שם, שם.

(801) שם, ח"א, שער ו' פ"ח.

(802) שם, ח"ב, שער ד' פ"י.

(803) שם, שם. (804) שם, שם.

(805) אמרי שפר לר' אליעזר בר' זאב וואלף מאוסטרובצקי, פאריצק, תקמ"ו: ו' ע"א.

(806) שער המלך ח"ב, שער ו', פ"א.

(807) אמרי שפר, נ"א ע"ב.

(808) שער המלך ח"ב, שער חנחמה פרק ד'.

(809) נחמות ציון, מ"ב.

(810) אבני קודש לר' זאב וולף אלטשול מלוצין, שקלוב תקנ"ד. כ"ב, ע"ב.

(811) שם, שם.

(812) שער המלך ח"ב, שער ו', פ"א.

(813) שם, שם שער ד', פ"ב.

נגאלו משום שהי' תפלתם בזעקה ושוועה, משא"כ עכשיו אף שאנו צווחי' ככלבא הב לנו חיי הב לנו מזונא וספיהה בר"ה ויהכ"פ, מ"מ עיקור חסר דליכא זעקה בלב בזמן הזון מש"ה אמרו הגויים אבדו תקותם ח"ו" 814, וכן גם מתאוננים רבים אחרים מבני הדור. וביתר תיקף ובהירות. מהם טוענים ש"דמעות עשו ובכיותיו הי' באמת", לא כן אנחנו בעו"ה גט בכיותינו אינם באמת 815, "ולכל הצרות העוררים עלינו בכל זאת אין אנו משימין על לבנו", ו"כל איש אומר שלום יהיה לי" 816, מהם המתאבלים ונאנחים: "אוי לנו ולנפשינו על מה מחכינ' לעלות מתוך הגלות המר הזה כי כולנו' שלמים ושקטים, וכמעט ח"ו לא נשמע קולינו" 817. — ומהם שתובעים: "עד מתי יהיה זה לנו למוקש — — שלא עושין פעולה שיבא משיח לגאלינו" 818, והרי "מי שלא בא משיח בימיו כאלו גלו בימיו וכאלו כל פורעניות של ישראל" על ידיהן הן באין" 819, — ומהם קובלים על כי רק "היחידי סגולה, זכי מצפון וטהורי רעיון, עוסקי' בתורה ובמצות ותתעטף עליהם נפשם — על שריפת בית אלהינו וגלות שכניתו" — בה בשעה, ש"פדיון נפשינו בכולנו תורה" 820, כי לכל בני הדור היה ברור, ש"אנו כולנו זקוקים לתשובה ובכדי שנעשה תשובה שלמה הקב"ה מנסה אותנו ועושין בנו נגיחה נגיפה, נשיכה ובעיטה, כי כל הצרות עוברים עלינו" 821 ואם אין אנו נענים אף לקריאה זו לתשובה, הרי אנו "מזמינים" עלינו ממש גזרות יותר חמורות ופורענות קשה ביותר. אין ספק, הרגשת הדור היתה, כי הם נמצאים בזמן ש"קרבנו ימי גאולה", ו"כל מי שענינו בראשו יראה", כי "קרוב יום ה' לפקוד את עמו" 822 וכי אנו נמצאים בימי "חזון, חצי זעם וחצי נחמה" 823 ואם "התשובה נמנעת — — יפקוד ויצוה על מלכי אדמה לעורר גזרות קשות ורעות 824, מן המקובלות בדור הוא, כי "כל זמן דהיא עת וקץ ולא עושים תשוב' איתהפך להריגת דם צדיקים 825, זה הוכח כבר בגזרת ת"ח: "שזה הרשע חמ"ל הוא

(814) בית פרץ, זאלקווא תקי"ט, דרוש ט' י"ז ע"ב. וביסודם הדברים לקוחים מפ' שמות בזהר (כ' ע"א) מתקוני זהר. והם מצויים בצורות שונות בספרות הדור. השוה, למשל, בגין שלמה מזוחלון (שקלוב, תקמ"ד) ע"ב. מחברו של הס' בית פרץ, ר' פרץ בר' משה, היה מיושבי הקלוי של ברודי ודרשן בבית המדרש הגדול ועלה, כנראה, אח"כ לא"י. השוה לוח א"י תר"ס עמ' 49; והשוה גם רבלין, מלאים לח"ג של תולדות חכמי ירושלים עמ' 59; ההסכמות על הספר אחדות מהן עודן משנת תקי"ג. דרשותיו הן מן השנים הראשונות לפעולתו הגלויה של הבעש"ט, ויש להן חשיבות לגבי מהלך הרוחות בסביבה שבה עלה הבעש"ט ופעל. אנשי ברודי בהסכמתם מספרים על המחבר: "הלא זה האיש אשר קראו אחריו מלא דבר ה' דבר בו חד מבני חבריא מכת הדרשנים והשקדנים שוקדים על תקנת בני ישראל להרים מכושול מדרך עם ה' אלה לעלות במסלה העולה בית אל".

(815) יריעת האהל, פתח האהל דף ר'; תקנ"ד.

(816) שער המלך ח"ב שער ד' פ"י.

(817) משמרת הקודש, קדושת הדבור.

(818) שער המלך ח"ב שער ג', פ"ד. (819) שם, שם.

(820) צרור החיים לר' חיים חייקא מזמושטש, תק"ל, דף מ"ד; לפי הערת המחבר רשם את הדברים

עוד בשנת תקט"ו.

(821) שער המלך ח"ב שער ד', פ"ו. (822) הליל בן שחר, הקדמת המחבר.

(823) שער המלך ח"ב שער ד' פ"ו. (824) הליל בן שחר, הקדמה.

(825) בית פרץ, דרוש לכ' בסיון (יום צום לגזרת נמירוב, ת"ח) ל"ד, ע"א. והשוה הליל בן שחר כ"ג,

ע"ב: "ובעת בוא הפקידה ועת רצון והתשובה נמנע מאתנו לא די שאנו נשארים ומשוקעים בגלות המר אלא שמתחדש באותו פקודה צרות רבות ורעות — והוא ידוע, וע"ז נאמר ובימים פקדי ופקדתי". והוא אחד המוטיבים הרווחים בספרות הדרוש והמוסר מאחרי גזרת ת"ח. והשוה זרע ברך שלישי פ' נח; ובגין שלמה פ' חיי שרה, וכן שער המלך ח"ב, שער ד' פרק ח'.

מרמוז: ח'בלי משיח י'באו לך, שהי' זמן משיח רק לא עשו תשובה בצום וקול וממון שהוא — גי' זאת. "וזהו רמז בפסו" "עת צרה" היא 'ליעקב' "ס"ת עושה ת"ח, "וממנה יושע", שהי' זמן הגואל ונהפך לעת צרה"⁸²⁶. ברם, הכרה זו-שהיתה רווחת בדור, שהימים הם ימי גאולה קרובה והצרות והיסורים הם חבלי משיח ועלינו לחזור בתשובה שלימה, כי עת רצון היא — לא הפחיתה כלל את המבוכה הדתית. במדה ידועה אף הגדילה אותה. היתה הרגשה בעם, שבעצם אחרי גזרת ת"ח ובימי ההתעוררות הגדולה של התנועה השבתאית חזרו בתשובה שלימה, בלב ונפש. ואף על פי כן קרה מה שקרה ויצא מה שיצא. ורבה היתה התהיה והתעיה בדרכי התשובה. ואחד מבני הדור הביע את הלך-רוחו של הדור בענין זה בדברים פשוטים ומשכנעים ביותר: "אנו חסורי-מדע באיזה עבירה מאחר הקץ למהרה שנעשה עליו תשובה שלימה: והרי זה דומה להחושש בעינינו ומניחין לו רטיה על אזניו או על מתניו"⁸²⁷ ומשום כך יש בפירושו של המחבר על הפסוק השיבנו ה' אליך ונשובה: "השיבנו ה' אליך והשמענו את קולך ותאמר — הרי על עבירה זו הגיעך הרעה, כלך מדרך זו ולך דרך הלזו וזהו השיבנו, "הודיעני נא את דרכי ואליך אחרי מלכי — ועי' ונשובה שע"י התשובה נשובה הניצוצות שבעמקי הקלפות אל שרשן שהן מעכבין הקץ"⁸²⁸ — משום שאלת הדור כולו לדרכי תשובה המוליכות לגאולה. ומתוך חפזים בלתי פוסקים בדרכי תשובה אלה צמחו ועלו גם כל חבורות החסידים באותו דור⁸²⁹. לכולן היתה אותה מטרה: להביא לאותה "התעוררות מאתנו תחלה" שאחריה "יבוא הסיוע אלינו"⁸³⁰. הרוח המניעה בכל החבורות האלה היתה ההכרה של "עת לעשות לה' ולקרב את הגאולה ע"י תורה ותפילה בכוונה מעולה"⁸³¹ כדי "שתהא השכינה מצויה אתנו"⁸³², וכבר נרמז כברית בין הבתרים ש"אחר כך יצאו ברכוש גדול היינו אם יעסקו בתורה ותשר' השכינה בתוכם"⁸³³. הכרה עיונית זו היתה מלווה הרגשה חיונית של אחריות אישית, אחריותו של היחיד בישראל על גורלו של הכלל כולו. ו"חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא הגורם ח"ו שלא הוכרע ח"ו לכף זכות"⁸³⁴. ולא רק בעטים של חטאיו הוא,

(826) שם, שם.

(827) לב שמחה, שער התשובה; והשוה גם דרכי נועם לר' שמואל בר' אליעזר, פתיחה, ה' ע"ב.

(828) שם, שם, והשוה דינבורג, היסודות האידיאולוגיים של העליות משנת ת"ק-ת"ר, "ציון" סריה חדשה,

שנה ג', עמ' 100.

(829) השימוש בשם חסיד, ביחוד מבלי שום תארים נוספים כעין "חסיד ועניו", "חסידא ופרישא" וכיו"ב החל להיות נפוץ דוקא בתקופה זו. ואפשר מאד שעיון מדוקדק בשמותיהם של בעלי התואר הזה ובקורותיהם יש בידו להביא לנו חומר לא מעט לתולדותיהן של חבורות החסידים ולשייכותן לשבתאות ולספחיה בימים אלה. בכל אופן, מתבררים כמה פרטים חשובים ביחס לחבורתו של ר' יהודה החסיד, לתלמידיו של ר' אייבשיץ וקשריו עם פולין וליטא. השה, למשל, המצבה של ר' שמעון מ"ץ, קריה נאמנה עמ' 166 (אבד חסיד מן הארץ) ותוא אותו "שמעון ראגאליר" תלמידו של ר' אייבשיץ (התאבדות, פ"ג); גל-עד סי' 36 (עמ' 16): "החסיד המופת בתורה מו"ה משה ניקלשפורג משולח מירושלים" שהוא מחבורת ר"י חסיד (השוה רשומות ד' עמ' 309). גם מחברו של "משמרת הקודש", המצטט את "חמדת הימים" כמה פעמים (בראשית הספר ובהנהגות יום ו' ועוד) נקרא בהסכמות (של הרב ר' נפתלי הירץ מולקווי) בתואר ה"חסיד".

(830) שער המלך ח"ב, שער ו' פ"ט.

(831) טוהר הקודש י"ב, ע"א.

(832) שער המלך ח"ב שער ד' פ"ב. ושם: "לא כמו שאנו מתפללים רק על גאולתנו ופדות נפשינו, כי

פדה בשלום נפשי מקרב לי ר"ל אחר שתהיה קרובה לנו — ואין גאולה אלא בקרובים".

(833) שם, שער החודש הזה, פ"ב.

(834) שם שער ו' פ"ה.

אלא גם על חטאיהם של אחרים, כי "אחר קבלת התורה הנשמות ישראל שהי' ושיהיו כולם היו על הר סיני ונקדשו בקדושת סיני ואז היו ישראל קנין אחד" — הרי "קבלו על עצמם להיות באחדות השוה ובערבות קבלנית ומשם והלאה אחד נתפס בעון חבירו" 835 ומשום כך חובתו של כל אחד מישראל "להכניס המלכה היא השכינה הקדושה בינינו" 836 ולשם כך "צריך האדם להאיר תחלה באור נשמתו ואח"כ וכבוד ה' עליך זרח" 837. הגאולה אינה אלא תוצאה של פעולת-הארה, ותיקון ובנין עבודת שכל אדם ואדם בישראל משתתף בה לפי חלקו המיועד לו. "כל אדם יש קצבה וחלק הראוי לו לתקן ולבנות לפי מקור נשמתו והקב"ה לא יקים את סוכת דוד הנופלת עד שיהא כל הבנין מתוקן ונגמר" 838. ותיקון כללי זה נתפס לא רק כתוצאה של פעולה משותפת של כלל האומה, אלא גם כפעולה מודרגת, כהעליך של "עליות": "וכעין שהיה בחורבנה — ותרד פלאים ירידה אחר ירידה, לעומת זה תהיה לעת הגאולה, תעלה מעלה מעלה בהדרגה" 839. הפסגה ב"עליות" אלה, שאליה היו כולן מכוונות היא "שתשרה שכינה בתוכנו". ומשום כך "אנו נקראים בני בתיר"א בני אברהם שנכרת עמו ברית בין הבתרים", ושם כבר נרמז גם לאברהם שהציאה "משעבוד ד' מלכות" תהיה "ברכוש גדול היינו אם יעסקו בתורה ותשר' השכינה בתוכם" 840. ובעצם הרי אנו חיים כבר בתקופת הקץ. כי "קץ הימין איקרי זא"ת, שהוא שנת ת"ח" — "וזה שאמר דוד ע"ה" "אחשבה לדעת זאת"; אבל "עד אבוא אל מקדשי אל", היינו ע"י שנהרגו על קדושת השם או אבינה לאחריהם קץ הגאולה" 841. אולם התנאי להגשמתו הוא ש"בשנת היובל הזאת, הוא שנת ת"ח", ישובו איש אל אחוזתו — שידבק בשורשו שאז יהא קץ הימין" 842.

והמדה המביאה את האדם בישראל "להדבק בשורשו" ו"לשוב אל אחוזתו" היא מדת החסידות, שאין הדבקות אלא אחד מיסודותיה. "ואין חסיד אלא המתחסד עם קונו", ו"בכל התפלות ובקשות ותחנונים בכיות לא יכוין על חיותו ופרנסתו שהוא חיי שעה, אלא חיי עולם הוא בשביל השכינה בהגלות בעו"ה" "ובצר לי לך אקרא ר"ל בצר לי בהגלות לא אקרא למעני אלא לך אקרא דייקא ר"ל למענך אקרא כי יותר לי כביכול צערא דיך מצערא דידי" 843. — במדת החסידות כלולות כל היסודות המביאים את האדם בישראל לזכות לרוח הקודש 844 ומדרגה זו של חסידות: "הוא המבוקש מן האדם אשר בשם ישראל יכונה אשר בעבורו נאמר נעשה אדם" 845, כי אם אדם "מכין עצמו לעבוד עבודתו ולשמור תורתו ישפיע לו רוח בינה יתירה ואם יכין עצמו יותר ויקדש עצמו לדבקה בו באהבה ושמחה ישפיע עליו רוח ממרום שהוא רוח הקודש — וע"י זכרון

(835) שם, שם.

(836) טהרת הקודש מ"ט, ע"א.

(837) שער המלך, שער החודש הזה, פ"ד.

(838) שם.

(839) נחמות ציון מ"א, ב.

(840) שער המלך, שער החודש הזה, פ"ב.

(841) בנין שלמה פ' חיי שרה.

(842) שם, שם. והשוה שם פ' מסעי (כ"ז, ע"א): "ואפשר עוד לרמוז שיבוא באלף הששי בשנת תק"ם

ועצת ה' היא תקום".

(843) שער המלך שער ו' פ"י. והסברה זו של חסידות נשענת על רעיא מהימנא, זוהר פ' תצא; והשוה

מסלת ישרים פרק י"ט.

(844) השוה מסלת ישרים, שם. והשוה גם ספר הברית ח"ב, מאמר ה' פרק ו'.

(845) ספר הברית שם, שם.

קדוש התמידי במחשבתך לדבקה בו ית' באהבה ושמחה—תזכה בלי ספק לגלוי אליהו זכור לטוב—ומי יתן והיה כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם ע"י אליהו הנביא שבא יבא במהרה בימינו מבושר ואומר סולו סולו המסילה" 846.

וזו היתה שאיפתן ותכליתן של כל חבורות החסידים. כולן התכוונו "להחזיר את העטרה ליושנה", לקבוע "סדר הנהגת האדם החסיד" שיביא להשראת השכינה בישראל, להחזרת רוח הקודש, המעלה הקרובה לגבואה, הקודמת לה, המכשירה את הגאולה. שאיפה זו היתה משותפת לכל חוגי החסידים המקובלים. מהלך-מחשבות זה וחפשי דרכים אלה היו לנחלת הרבים. בכל התפוצות. אף רבי משה לוצטו ב"מסילת ישרים" לא התכוין אלא למד את "חוקי החסידות" 847 המביאה את האדם למדרגה זו "שהקב"ה ידריכהו בדרך הזה שהוא חפץ ללכת בה וישרה עליו קדושתו ויקדשהו ואז יצליח בידו" 848 כי זהו "כלל הדברים: דרך ה' לא נודעה, כי נפר לה' ולא לבני האדם; ואנחנו לברכתו נצפה דבר יום ביומו, אשר יעמוס לנו עד ינחם עניה מעניה ומלאה הארץ דעת את ד'" 849. — ואין "מסילת ישרים" ספר מוסר ככל ספרי המוסר, אלא מסילת "ישרים וחסידים" מסלה העולה בית אל, המביאה לגאולה, לגאולה דרך רוח הקודש, ולרוח הקודש בדרך "חוקי החסידות", אשר אותם רצה רמח"ל להנחיל לכל בני הדור, על יסוד כל נסיון חייו והישגיו בבית מדרשו שקבע "לכל מבקש ד' וראוי ליכנס אל הקדש פנימה" 850; נסיון חיים שסוכם בעשרים וששה פרקיו של ספר קטן זה. ואולם דוקא גורלו של ר' משה חיים לוצטו יכול לשמש עדות נאמנה ביותר למבוכת-הרוחות ולבלבול הדעות של הדור. בעל הדעה הצלולה והתפיסה הבהירה שבבעלי הסוד והמוסר שבדור היה מן הרחוקים ביותר מן השבתאות וספיחיה. עם חתירתו הבלתי פוסקת לדור לסוד הגאולה היה רמח"ל רחוק מאד ממחשבי קצים 851, ועם אמונתו התקיפה והתמימה כי אמנם בהקיצו שמע "קול אומר: לגלאה נחיתא רזין טמירין דמלכא קדישא" 852 ושהוא "רואה את הנשמות הקדושות כמתוך חלום ממש בצורת אדם" 853, ידע כי "ממדרגה זאת עד הנבואה אשר אינה שורה בח"ל יהיו כמ"ה מדרגות" 854, אלא ש"בזכות רבים—באהבת אל את ישראל, הוא לוקח לו לאמצעי את הישר בעיניו לפי צורך הדורות והמקומות" 855.—ודוקא האיש שתפס בבהירות יוצאת מן הכלל את "הטעות של מרדכי הצבי" 856 נרדף ע"י מתנגדי השבתאות כחשוד על קרבה והשתייכות "לכת" או לאחד מספיחיה. כי כל החבורות של החסידים וכל בתי המדרש "לכל המבקש ד'" לא הבהירו כלל את המבוכה ברוחות ולא נתנו מנוחה לנפשות. כל ההתעוררות נראית היתה לכמה מבני הדור רק "התעוררות מה" שאין בכחה להביא את

(846) שם, מאמר י"ד פרק כ"ה.

(847) מסלת ישרים פרק כ"ו, בסוף.

(848) שם, בראשית הפרק.

(849) ממכתבו של רמח"ל לר' ישעיהו באסאן משנת ת"ף; גינצבורג, ר' משה חיים לוצטו ובני דורו,

ח"א עמ' מ"ב.

(850) ממכתבו לר' באסאן; שם ח"ב עמ' ר"מ.

(851) השה במכתבו לר' באסאן, שם ח"א עמ' צ"ה.

(852) רמח"ל במכתבו לר' בנימין כהן; שם ח"א עמ' ל"ט.

(853) שם, שם.

(854) ממכתבו לר' באסאן, שם עמ' מ"ג.

(855) ממכתבו לר' באסאן, שם עמ' ל"א.

(856) ממכתבו לר' באסאן, שם עמ' פ"ד. ומכתב זה נראה לי אחד המקוריים והיסודיים להבנת כל עמדתו

של רמח"ל כלפי המשיחיות.

הגאולה⁸⁵⁷. ואף "התעוררות — מה" זו אינה מקיפה את כל העם, והרי "אף כי ישוב ישראל אל ה' הנה מצד שהם ערבים ישאו על שכמם עון רעהו אשר לא ינחם על הרעה"⁸⁵⁸; אין התעוררות זו תופסת את כל האדם הישראלי, בכל לבבו ובכל נפשו, ואין היא מתקנת את החטא המיוחד של הדור, שהוא הוא שגרם לחרבן הבית ולכל "אריכות המר הזה": "אין לך יום שקללתו מרובה משל חבירו ואנו הולכים ודלים וידל ישראל מאד מפני מדין, היינו ל' מדנים וריבות"⁸⁵⁹. "שעי"ז שאני שונא את השלום אני שוכן כ"כ זמן הרבה בגלות"⁸⁶⁰ ואין להגיד שחבורות החסידים עלה בידן להרבות את השלום. מכמה בחינות נראה היה, שהפרץ בעם עוד הורחב. הדרשות והתוכחות אינן מועילות. ו"סדר העולם" הוא ש"המוכיח בא לעיר ומייסר את עמי הארץ", ו"הם שונאים אותו ואינם מקבלים תוכחה ואינם הולכים לבה"כ בשבילו שאומרים מה הוא רוצה שבכל יום מוכיח אותנו דווקא"⁸⁶¹ — וגם חבורות החסידים "הבאישו את ריח החסידות בעיני המון האנשים ומן המשכילים עמהם"⁸⁶², "כי מנהגים רבים ודרכים רבים עוברים בין רבים מבני האדם בשם חסידות ואינם אלא גולמי חסידות בלי תואר ובלי צורה ובלי תיקון". — החסידים מרבים בסיגופים, "מחמת שיוועין שהתשובה צריכה להיות דוקא על ידי סיגוף, לסגף את גופו"⁸⁶⁴. ו"העולם מייאשין את עצמן מן התשובה" מפני כי "בעתים הללו המה חלושי כח ואינן יכולין להרבות בסיגופין"⁸⁶⁵. ואמנם יש שדורשים שמכיון ש"הגאולה היא בניסן, אם יזכו ישראל ויעשו תשובה, ובניסן אסור בתענית", הרי יש להסיק מכאן שהתשובה תהיה "רק ע"י תפלה וצדקה, היינו קו"ל ממון" — וע"י שני דברים הללו יבא משיח"⁸⁶⁶ — אבל גם כאן אין הדברים מחוורים כראוי. יש "לכוין בתפלה כראוי כדי לדמות הצורה ליצורה ולחזור השכינה אל מקומה, והנה אין יודע ואין מבין ואין איש שם על לב"⁸⁶⁷, אף על פי "שעת לעשות לה' לקרב את הגאולה ע"י תורה ותפילה בכוונה מעולה", "ובידינו לעשות — ואם אין אני לי מי לי"⁸⁶⁸. המבוכה רבה — "ואין מגיד ואין חוזה ונביא היודע לרפאות חליי וכאבי ומי ינוד לך ירושלם ומי יריב ריבי"?⁸⁶⁹ — "נתקיימה בזמן הזה" — "וגעלה נפשי — שאפילו בערך הצדיקים — תגעל נפשי מהם בסוד וכשל גם נביא עמך — ודאבה מאד נפשינו אוי נא לנו"⁸⁷⁰. אמנם אין הנבואה שורה בחו"ל, ורבו העליות לארץ ישראל, עליתם של צדיקים וחסידים, שראו בעליה זו גם דרך להשראת השכינה "ולהמשכת חסד ורחמים", בימים שעלינו לקיים: "הכון לקראת אֲלֹדִים לַכּוֹפֹת את מדת הדין שיהפך לרחמים שירחם על פליטת שארית ישראל"⁸⁷¹. אבל מה לעשות? "אנו רוצים היום לנשק את אבניה ואת עפרה", אבל "אין

(857) ערוגות הבושם לר' משה מאוסטרהא על הפסוק "השבעתי אתכם"; והמחבר הוא אחד מחסידיו

הקלויז בברודי החשובים ביותר.

(858) נחמות ציון מ"ב.

(859) בית פרץ, דרוש י"א, י"ג, ע"ב.

(860) אמרי שפר ט"ו ע"א. (861) בנין שלמה, פ' נשא.

(862) מסילת ישרים פרק י"ח. (863) שם, שם.

(864) שער המלך ח"ב שער ו' פרק ג.

(865) שם, שם.

(866) בית פרץ ד' ע"א; והשוה שם גם ו' ע"א.

(867) טהרת הקדש י"ב, ע"א. (868) שם, שם.

(869) שער המלך ח"ב, שער ד' פרק ט.

(870) אור החיים בתוקותי, כ"ז ל.

(871) שער המלך ח"א שער ו' פרק ה.

מניחים אותנו"⁸⁷². ולא זו בלבד. גם מצבם של "השוכני בארץ אשר המה בהגלות בארץ ישראל תחת יד ישמעאל המה שוכני ארץ ושוכני עפר. כי גם המה סובלים עול הגלות ושוכבים לעפר ומושלים עליהם הערביים, והערבי אינו מניח את היהודי לקרב לכותל מערבי ויש לנו לבכות עליהם ועליהם לבכות עלינו, כי ירדנו מטה, מטה"⁸⁷³.

ענין זה של הדגשת גלות ישראל בארץ ישראל תחת עולו של ישמעאל גם הוא אינו רק מסירת עובדות כהויתן. יש בו משום תעמולה נגד השבתאים וספיחיהם שהיו טוענים ו"אומרים שכבר משנת תכ"ו ואילך אין גלות לשכינה ואין צורך לקונן על גלות"⁸⁷⁴ ו"להוציא מלבן של צדוקים" הסבירו גם כי "על הר ציון ששמים שועלים הלכו בו — תיבת שועלים בגימ' הישמעאל"⁸⁷⁵, ותבעו ועוררו "לכל מי שנגע יראת אלקים בלב"ו" ש"ישתדל בכל עירו לחבר חברה קדושה לקונן חצות לילה בביהכ"נ או בביה"מ ברבים"⁸⁷⁶ — עובדה זו גרמה לכאורה לכך, כי לחבורות אלה היה כלפי חוץ אופי אנטי-שבתאי מובהק. אולם מאידך גיסא היתה האמונה שהפיצו השבתאים ש"שכינה עלתה מן הגלות" "ורק אנחנו לא נושענו ורפוא' לא עלתה למכותינו"⁸⁷⁷, ושכלל "לעת הגאולה לא ישוב אתנו השכינה בפעם אחת, רק השכינה ישוב מקדם לארץ ישראל ורק אחר כך נשוב אנחנו לשם"⁸⁷⁸ — אחד הגורמים שעוררו לעלות לארץ וגם לתפילות ותחנונים. על מצבם האיום של הגליות, כי "כשאנו בגולה וה' אין בקרבנו יהיה עלינו צרות מצוקות כי אין כאן מגין"⁸⁷⁹. ולחבורות החסידים הצטרפו איפוא גם רבים מהשבתאים גם לעליה וגם לקינות על מצבם של ישראל. וכמו שמעיד רבי גדליה מסימיאטיץ הוצרכו אף חבורתו של רבי יהודה חסיד "לבער מן הכרם את הקוצין"⁸⁸⁰, ולהוציא מתוכה את אלה שנתפרסמו כשבתאים. המבוכה היתה איפוא רבה גם בשטח העליה לארץ והקינות והבכיות על מצבם של ישראל. בימי מבוכה זו באה החסידות החדשה מיסודו של הבעש"ט וניסתה לתת פתרון משלה, פתרון אחד לכל הבעיות הללו.

(872) שם, ח"ב שער ד' פרק ט. (873) שם, שם.

(874) שאלו שלום ירושלים, הוצ' רובשוב רשומות, ב' עמ' 492.

(875) שם, שם.

(876) שם עמ' 493.

(877) שם, שם.

(878) ר' יהונתן אייבשיץ, תפארת יהונתן, פ' נצבים. וגם במהלך רעיונות אלה ניכרת קרבתו של אייבשיץ לשבתאות.

(879) שם, שם.

(880) שאלו שלום ירושלים, שם עמ' 479.